

Promilleafgiftsfonden for landbrug

Notat om lokal involvering og virkemiddelvalg i et ID15 opland

Dette notat indeholder en beskrivelse af den lokale involvering i et ID15 opland i forhold vandmiljøtiltag med henblik på reduktion af kvælstofudledning. Det indeholder endvidere en beskrivelse af de konkrete tiltag, som er på vej til at blive iværksat, og de udfordringer der har været, frem mod at få valgt de pågældende tiltag.

Projektet her tager udgangspunkt i og arbejder fortrinsvist i et ID15 opland, som er valgt ud fra, at der ved en screening er en vis sikkerhed for, at der faktisk er muligheder for vandmiljøtiltag, både ud fra arealernes anvendelse, og ud fra et vist kendskab til landmændene, hvilket opnåedes via en lokalkendt konsulent. Projektet afprøver et koncept for Kollektive Opstartsmøder. Detaljer for de indtil videre to kollektive opstartsmøder i dette ID15 opland er beskrevet andetsteds.

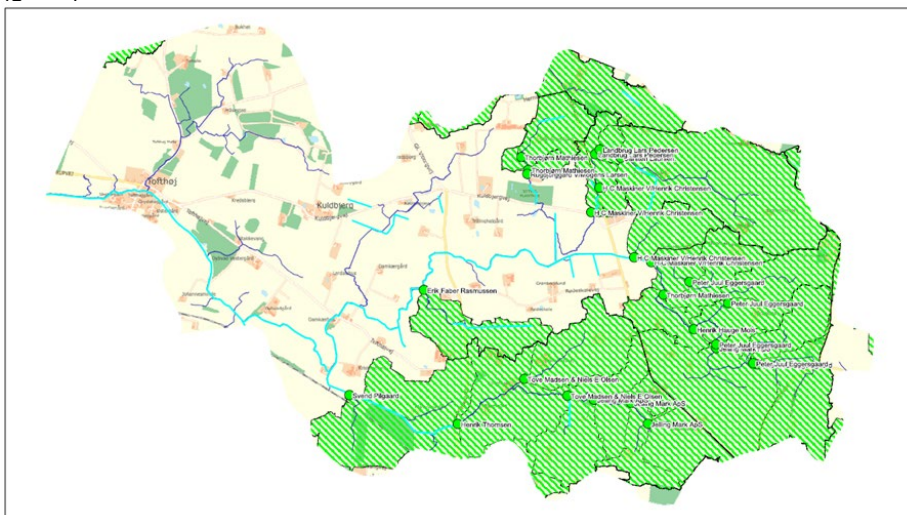
Valg af geografisk område

ID15 oplande er ca. 1.500 ha store underopdelinger af vandoplande i Danmark. ID15 oplande danner bl.a. grundlag for fastsættelse af efterafgrødekrav i forhold til vandoplandene. Derfor har ID15 oplande oftest en fælles afstrømning af overfladevand, og kan derfor naturligt danne et geografisk grundlag for samarbejde omkring arbejdet med at nedbringe kvælstofbelastningen af vandmiljøet. Der er dog forskel på, hvordan et ID15 opland former sig i landskabet i forhold til fx landsbyerne og deres sociale opland. Dermed er det ikke altid oplagt, at vandets afstrømningsveje tegner samme opland som fx gamle sognegrænser eller lignende. I nogle ID15 oplande er der således et match mellem en gruppe af landmandskolleger og et ID15 opland, og andre gange er der ikke umiddelbart et match. Desuden er det almindeligt, at et landbrug kan have jorde i to eller flere ID15 oplande, hvilket kan komplicere dannelsen af kollektive opstartsmøder i forbindelse med vandmiljøtiltag.

Bag hele opstarten ligger naturligvis en indledende vurdering af, om området overhovedet har mulighed for at etablere mini-vådområder eller fx vådområdeprojekter i kommunalt regi, hvis det er dét, der er i fokus. I projektet blev hele Vejle området screenet for oplagte case områder og valget faldt på et ID 15 opland tæt på Jelling som i programmet SCALGO så ud til at have flere forskellige muligheder for drænvirkemidler og vådområder.

ID 15 1320680 opland ved Jelling med potentielle placeringer for drænvirkemidler (rødt) og vådområder (grønt)

ID 15 1320680 opland ved Jelling med potentielle placeringer for drænvirkemidler (grønne prikker)

Desuden kan det overvejes, om der kan være fordele i ikke at lave proces i en del af et ID15 opland, og måske slå den del, som er til overs, sammen med et naboområde. Små potentielle vådområdeområder i oplandet kan overvejes samtænkt med større vådområdeprojekter i kommunal skala, fordi det kan forbedre mulighederne med en større volumen i sådanne vådområdeprojekter. Denne samtænkning kræver samarbejde eller en højere grad af gensidig løbende orientering om planer for landbrug og planer for miljø og natur i området mellem kommune og Oplandskonsulenten, hvis det er en sådan, som står for sådanne møder fremadrettet.

Personer

Det er vigtigt at klarlægge formålet med at iværksætte kollektive opstartsmøder inden man begynder at invitere. Er et kollektivt opstartsmøde fx begrænset til at have etablering af minivådområder som formål, så er kredsen af stakeholdere ofte snæver, fordi formålet dybest set er at få landmændenes motivationer aktiveret ved at de mødes og i fællesskab bidrager med deres viden og derved får ejerskab og tilknytning, som munder ud i, at en oplandskonsulent kan arbejde videre med de enkelte landmænd, som har de mest oplagte lokaliteter til etablering af mini-vådområder.

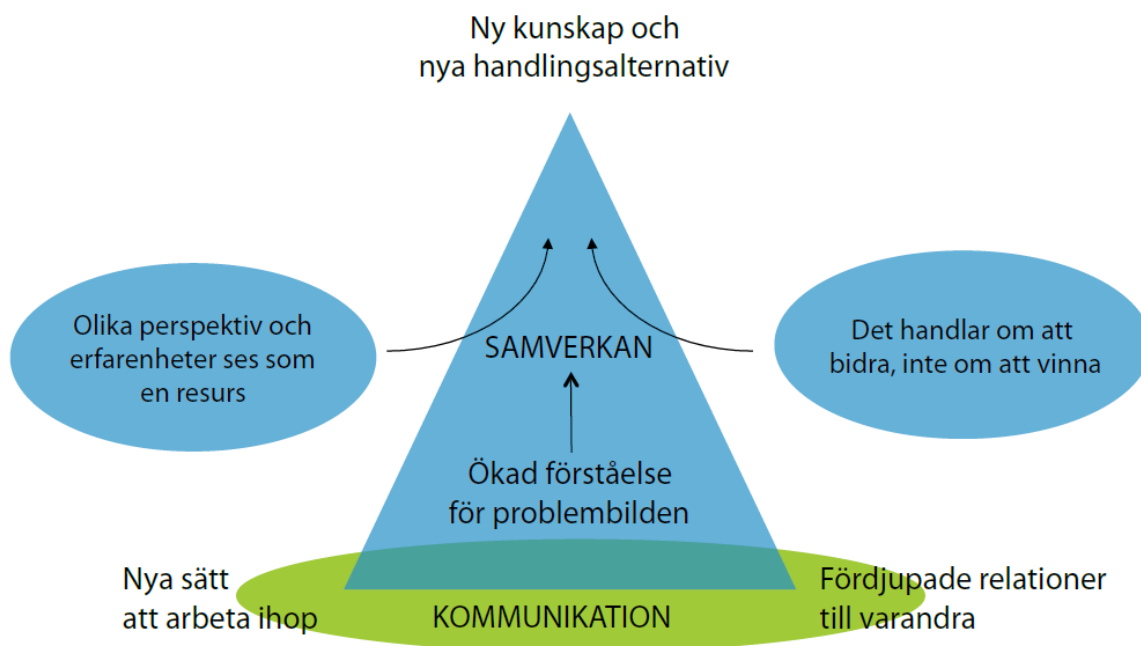
Har et kollektivt opstartsmøde karakter af mere generel vandmiljøindsats i et ID15 opland, så er der flere ordninger i spil og da vådområdeprojekter ligger i kommunalt regi, er det relevant at inddrage kommunens viden og planer for området og eventuelt invitere dem til mødet med landmændene. Derfor kan kommunen tænkes som mødedeltager i det første møde. Alternativt kan der forud for første landmandsmøde være afholdt et afklarende møde mellem kommune og oplandskonsulent.

Det er oftest befordrende at inddrage en planteavlskonsulent eller måske en landboforeningsformand i afgrænsningen af et kollektivt opstartsmøde, for at få de rette personer indkaldt til mødet, fordi afgrænsningen kræver en afvejning mellem ejerforhold, social sammenhæng og selvfølgelig vandets strømningsveje. ID15 oplande kan have vidt forskellige ejerforhold, hvor der potentielt kan være ganske få ejere eller, som der ofte er, et højt antal ejere. En oplandskonsulent kan indledningsvist danne et overblik over, om de enkelte lodsejere er relevante at indkalde til møde. Måske er der ganske små lodsejere, som ikke har mulighed for at foretage noget på deres ejendom, men der findes også eksempler på, at de mindste lodsejere har de mest oplagte lokaliteter for vandmiljøindsats, mens store lodsejere tilfældigvis ikke har lokaliteter egnede for vandmiljøindsats.

Indkaldelse til mødet

Der er ikke en solid tradition for at arbejde kollektivt omkring vandmiljø på lokalt niveau i Danmark. Derfor er der ofte behov for, at indkaldelsen til et kollektivt opstartsmøde indeholder legitimitet fra Landbrugsorganisationen, altså at der er politisk opbakning i foreningen, både lokalt og nationalt, til at indgå i samarbejder omkring vandmiljøindsatser. Der er forskellige fremgangsmåder til at inddrage lokale landboforeningsformænd i opstartsmøder. Fx kan den lokale landboforeningsformand være underskriver på indbydelsen. Han kan deltage på mødet, og desuden kan han have en meget aktiv rolle på mødet, eller han kan have en tilbagetrukket rolle, hvor han måske blot byder velkommen til mødet. Derudover kan han undlade at være involveret i selve mødeaktiviteterne, men måske have kommunikeret generelt i foreningen, at der er opbakning til kollektive opstartsmøder. Det sidste er der ikke gjort erfaringer med, men kan måske være en model, som kan fungere efter en opstartsperiode.

Som en af indgangene til lodsejermøderne blev *Fremskridtets trekant* fra den svenske rapport [Miljöåtgärder i samverken](#) anvendt. Rapporten peger i høj grad på styrken i at finde løsninger i fællesskab via en konstruktiv involverende kommunikation og konstruktiv procesledelse.

Figur 3. Framstegstriangeln, som illustrerar att förändrade arbetsformer och relationer mellan aktörer bidrar till ett lärande som är själva fundamentet i samverkansprocesser.

Fremskridts trekanten af Magnus Ljung og Helena Nordström Källström. Afdeling for miljøkommunikation, Sveriges Landbrugs Universitet, SLU

Mødekonceptets forløb

De kollektive opstartsmøder, der er gjort erfaringer med i dette projekt, består af to strukturelt ens møder og derimellem mindre møder og feltbesøg med oplandskonsulent, kommune og landmænd.

Første opstartsmøde med alle landmænd

- 1: Velkomst
- 2: Præsentation af faglig viden
- 3: Landmænd tegner og diskuterer løsninger for ID15 stående omkring et bord med et stort print.
- 4: Der aftales løsninger, som der arbejdes videre med og næste møde.

Mellemliggende møder med kommune og enkelte lodsejere

- 5: Markbesøg ved enkelte lodsejere med oplandskonsulent
- 6: Markbesøg med lodsejere, oplandskonsulent og kommune

Andet landmandsmøde: Opfølgingsmøde med alle landmænd og kommune

- 1: Velkomst
- 2: Præsentation af faglig viden
- 3: Landmænd tegner og diskuterer løsninger for ID15 stående omkring et bord med et stort print.
- 4: Der aftales løsninger, som der arbejdes videre med og næste møde.

Ad 1: Velkomst: Der er gjort erfaringer med at have foreningsformanden til at byde velkommen. Det er forskelligt, hvordan formænd griber det an, fordi der er forskel på personligheder, og på hvor høj grad formænd mener at vandmiljøindsatser er noget, som noget man skal arbejde proaktivt på. Ikke desto mindre virker velkomst fra formand som en blåstempling, der giver mødedeltagerne grønt lys til at indgå konstruktivt i samarbejdet på møderne. En lokalkendt konsulent giver en let intro til vandmiljøindsatsens baggrund, hvilket virkede positivt på den gode stemning og følelsen af at høre sammen.

Ad 2: Præsentation af faglig viden: Den faglige viden er det punkt, hvor der for alvor er mulighed for at fokusere mødet. Her kan man vælge at gå ret snævert ind i fx at finde minivådområder, eller man kan vælge at sigte bredere med en mere åben diskussion omkring en række forskellige tiltag i et område, også tiltag, som ikke for indeværende har en ordning for økonomisk kompensation eller lignende. Hvis man afholder flere møder, så kan den sociale samarbejdsplatform, som landmændene efterhånden vil danne, kunne danne grundlag for at udvide paletten af emner, fx kan naturtiltag ligeledes blive en del af de emner, som landmændene kan bidrage med deres viden til. Men erfaringen viser, at der på det første møde med fordel kan indsnævreres til et ret enkelt emneområde, fordi alle landmænd derved har bedre mulighed for at bidrage med sin viden om dette enkle emne. Det er vigtigt at holde et snævert og enkelt fokus, fordi det er landmændene, som udgør mødets kerne, og hvis der kommer fagfolk udefra og serverer viden om mange forskellige tiltag indenfor natur og miljø ud fra fx overordnet og teoretisk viden, så vil landmændene føle sig afkoblede, og de vil have svært ved at bidrage med viden, når der mangler fokus på enkle virkemidler i det konkrete opland. Det er vigtigt at aftale præcist hvilken faglig viden, der skal bringes til mødet, fordi den danner klangbund for diskussionen efterfølgende.

Ad 3: Landmændenes kreative værksted: Selve motoren i kollektive opstartsmøder ligger helt tydeligt i den del af mødet, hvor landmændene rejser sig fra bordet og går over til det store kort og tegner på kortet og diskuterer, hvilke løsninger der er bedst, og hvor de bedst kan placeres i oplandet. Hvis der i forvejen er fokuseret godt ind i oplæggene med faglig viden, så er der en tryk og veldefineret ramme at diskutere ud fra, når man samtidig kan udpege stederne på kortet, og ejerne af jorden kan dermed påskønne hinandens konstruktive forslag. Det er her tilknytningen til gruppen styrkes, og det er her motivationen til handling udvikles. Motivationen styrkes af påskønnelsen fra de andre landmænd og af, at der tegnes konkret på specifikke lokaliteter på kortet. I "Målrettet Regulering" var det oplagt at definere det første landmandsmøde med drænvirkemidler, fordi disse virkemidler er helt afhængige af præcis viden om, hvor drænene i markerne er, og det er kun landmændene i fællesskab, som kan gøre rede for drænenes forløb. Derved får landmændene en følelse af, at deres viden er uundværlig, og en følelse af at høre til i en gruppe, hvor hans bidrag er værdsat.

Landmændenes kreative værksted. Foto: Frank Bondgaard

Ad 4: Aftaler: I "Målrettet Regulering" lå opstartsmødet umiddelbart forud for ansøgningsfristen for etablering af minivådområder. Derfor aftaltes efter første opstartsmøde med de landmænd, som havde de bedste placeringsmuligheder for mini-vådområder, at de specifikt arbejdede videre med en repræsentant for Oplandskonsulentordningen. Desuden aftalte man at afklare yderligere muligheder for etablering af drænvirkemidler på enkelte øvrige landbrug. Desuden aftaltes det, at Kommunen skulle inddrages for at brede paletten ud for virkemidler i forhold til vandmiljøet med særligt fokus på kommunens tanker og planer om vådområdeprojekter i det pågældende ID15 opland.

Ad.5: Markbesøg med enkelte lodsejere: Efter første landmandsmøde tog en repræsentant for oplandskonsulenterne en række besøg hos et antal af lodsejerne, som ud fra mødet havde relevante lokaliteter. Alle overvejelser, muligheder og begrænsninger blev gjort helt konkrete i felten, og hele tiden var der på disse møder et oplandsperspektiv på løsningerne, hvilket var muligt, fordi landmændene, som fik besøg og oplandskonsulenten, var med til det første møde, og derfor var og er der en kollektiv ramme at diskutere løsninger i det samlede opland ud fra. Det giver et bedre helhedssyn og mulighed for at tilpasse kollektive virkemidler i forhold til både det socialt mulige og i forhold til optimering af placering og dimensionering af virkemidler i oplandsperspektiv. Potentialet for kollektive virkemidler i ID15 oplandet er beskrevet særskilt i afsnit nedenfor.

Ad. 6: Markbesøg med lodsejere og kommune: Kommunen blev først inviteret ind i "kredsen" efter det første opstartsmøde. Den sene involvering af kommunen valgtes, fordi man i projektet ville sikre, at dannelsen og konsolideringen af den sociale kerne – landmandsgruppen – ikke blev forstyrret af andre interessenter. Men det viste sig hurtigt, efter inddragelsen af kommunen og kommunens viden om vand, vådområdeplaner, natur osv. i området, at der ville have været gevinster ved at inddrage kommunen på et tidligere tidspunkt. Det kunne være i form af et formøde eller screeningmøde inden første opstartsmøde, eller det kunne simpelthen være i form af deltagelse med alle landmændene i første opstartsmøde. Det endelige valg bør en anden

gang bero på faglig relevans i forhold til et givent ID15 opland, samt af social sammenhængskraft i landmandsgruppen, altså hvor stærk gruppen af landmænd er i forhold til at lukke andre interessenter ind i deres kreds.

Markbesøg på åstedet. Foto Frank Bondgaard

Konkret blev kommunen inviteret med på feltbesøg i forhold til nogle af de mini-vådområder, som oplandskonsulenten fandt frem til sammen med landmændene. To af lokaliteterne kunne kommunen på stedet kun se positive perspektiver i, hvorfor en ansøgning må forventes at køre nemt gennem godkendelsesprocessen i kommunen. Men et tredje mini-vådområdeprojekt var ifølge kommunen mere tvivlsomt, fordi det i kraft af sin størrelse risikerer at opvarme drænvandet, inden det ledes ud i en vandløbsspids. Derved kan det have konsekvenser for vandløbsøkologien, uafhængigt af at staten ville kunne give tilsagn til etablering mini-vådområde. Desuden har kommunens viden om muligheder for etablering af vådområder, formentlig i tilknytning til ansøgning om et større vådområdeprojekt uden for ID15 oplandet, givet anledning til diskussion af mulighederne for at arbejde videre i landmandsgruppen med ideen om bl.a. at genslynge et vandløb i det pågældende ID15 opland.

Opfølgningsmøde med landmænd og kommune:

På det andet møde i opstartsmødekonceptet var Vejle kommune med, og havde et oplæg om deres viden om det pågældende ID15 opland. Det gav anledning til en bredere diskussion om både mini-vådområder, vådområdeprojekter, og i mindre grad om skovrejsning og naturtiltag. Lodsejere gav på mødet indikation på at de var interesserede i at undersøge om det var muligt at etablere et vådområdeprojekt i den sydvestlige del af ID 15 oplandet. Vådområdet ville især omfatte arealerne på det ID 15 opland som lå sydligt for det i projektet undersøgte ID 15 opland. Der blev i projektet søgt om at etablere 3 minivådområder i det undersøgte opland, men det er dog kun de 2 der med sandsynlighed kan få en endelig godkendelse.

Erfaringen fra opsamlingsmødet pegede på at det er vigtigt at begrænse antallet af emner der tages op samtidigt på det enkelte møde. Ligeledes er det vigtigt løbende at følge op på de emner som lodsejerne udviser interesse for. Efter dette møde vil hovedfokus f.eks. skifte fra minivådområder til fokus på vådområder. Det er oplagt at tage ud og se på mulighederne sammen i nabo I5 oplandet.

Andet møde: Opsamlingsmøde med landmænd og kommunens repræsentanter. Foto: Frank Bondgaard

Oversigt over potentiale for kollektive virkemidler i ID15 opland ved Jelling

Vådområder

I det pågældende ID15 opland er der et lavbundsarealer omkring Styvel Bæk, der i potentialekortet er area-
ler karakteriseret som lavbund i ådal. Nord for Styvel Bæk er der herudover 6 mindre områder, der ligeledes
er karakteriseret som lavbund i ådal. Disse arealer kan være egnede til vådområdeprojekter, og dermed ueg-
nede til etablering af minivådområder.

Der har været dialog med Vejle Kommune om mulighederne for at gennemføre et vådområdeprojekt omkring
Styvel Bæk, og Vejle Kommune arbejder videre med en forundersøgelse til et projekt med denne placering.

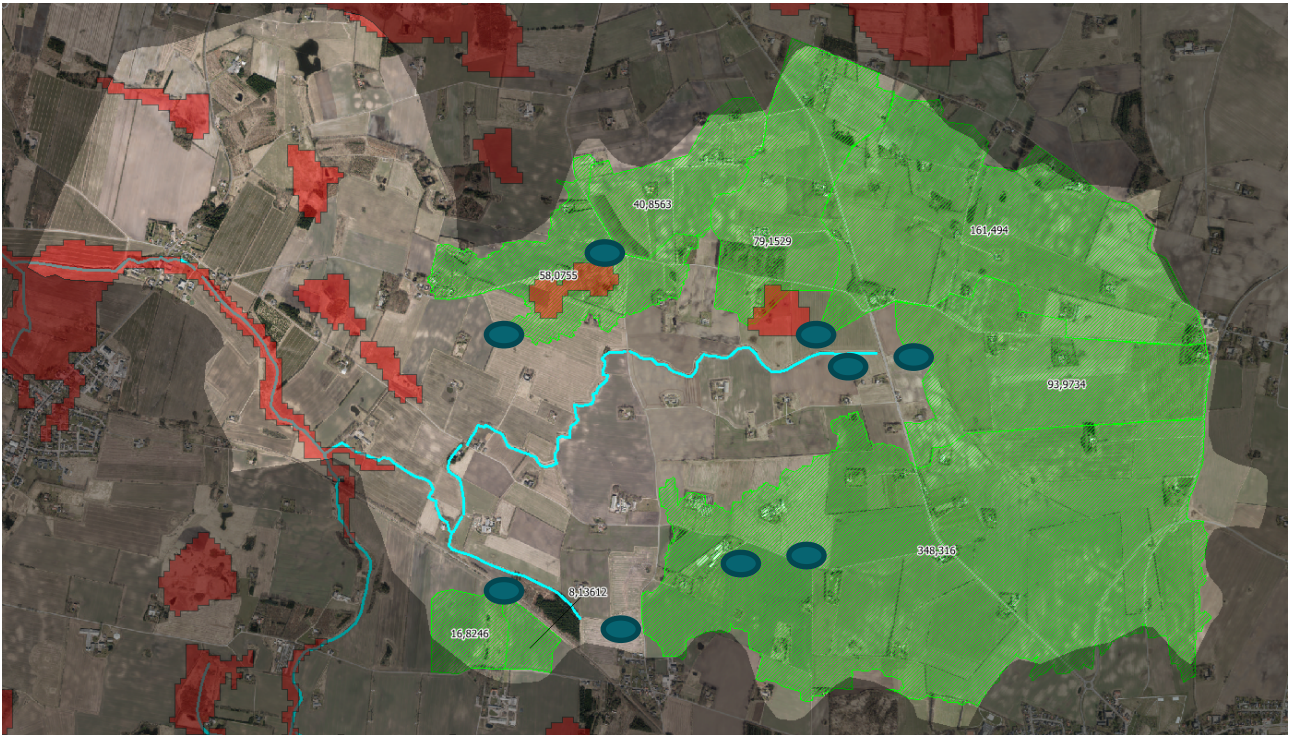
Minivådområder

I ID15 oplandets østlige halvdel er der et par store drænsystemer, der afvander direkte til Styvel Bæk eller
andre registrerede vandløb, og dermed er egnede til etablering af minivådområder.

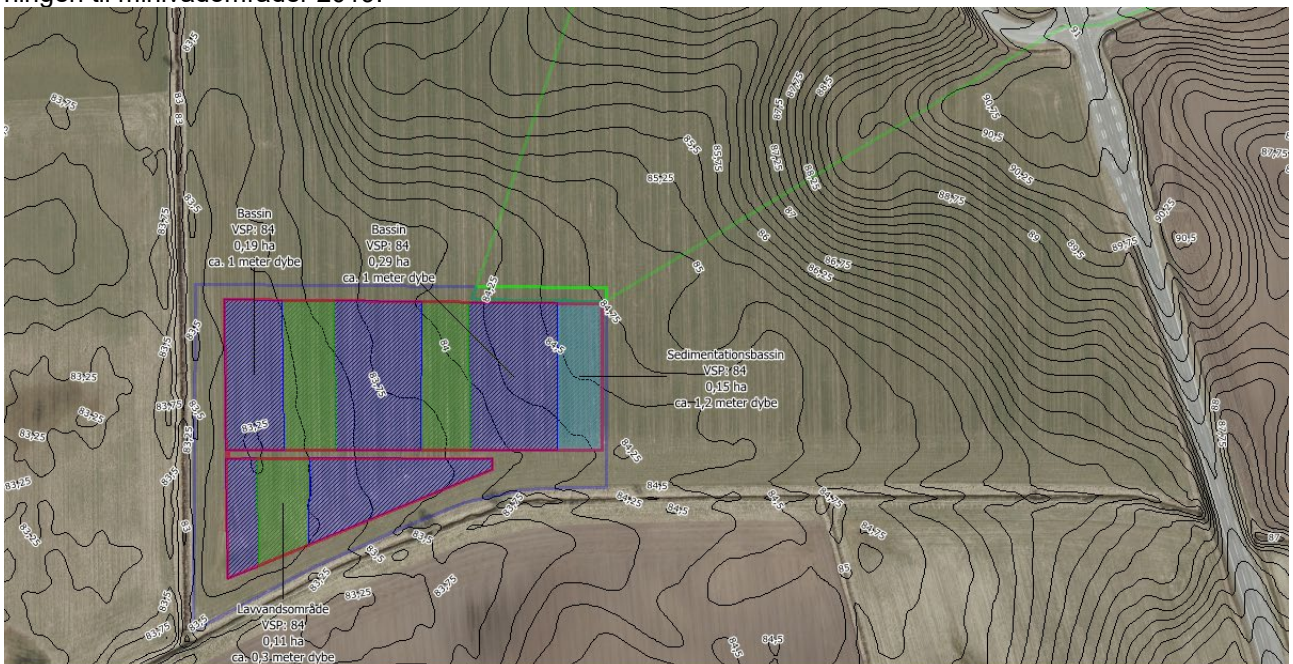
På opstartsmødet viste flere landmænd interesse for at etablere minivådområder på deres bedrift, og der har
været gennemført 4 individuelle bedriftsbesøg. Med de konstaterede muligheder vil ca. halvdelen af ID15
oplandets drænvand kunne renses i et minivådområde, hvis der kan opnås tilskud og tilladelser til at gen-
nemføre projekterne.

Der er tre oplagte projekter i forhold til at opnå tilskud under minivådområdeordningen, hvor drænoplanet er
stort, og hvor terrænforholdene og drændybderne medfører, at arbejdsomfanget med etablering af minivåd-
området er realistisk ift. tilskuddet.

Herudover er der en række mindre projekter, hvor ikke-egnede arealer enten vil skulle frigives, eller hvor drænene ligger for dybt under terræn.

Det ene af de oplagte projekter er på ca. 1,7 ha. Her er der fint terrænfald til at kunne optimere gravearbejdet med balance i afgraved op udlagt jord. Der er søgt tilskud til at gennemføre dette projekt under tilskudsordningen til minivådområder 2019.

Herudover er der et projekt på knap 1 ha, hvor drænene dog ligger dybere, og det muligvis vil være en fordel at etablere minivådområdet med pumpe. Der er søgt tilskud til at gennemføre dette projekt under tilskudsordningen til minivådområder 2019.

Placering i terræn. Foto Frank Bondgaard

Ved det største drænsystem er der undersøgt tre muligheder for at finde den mest egnede placering.

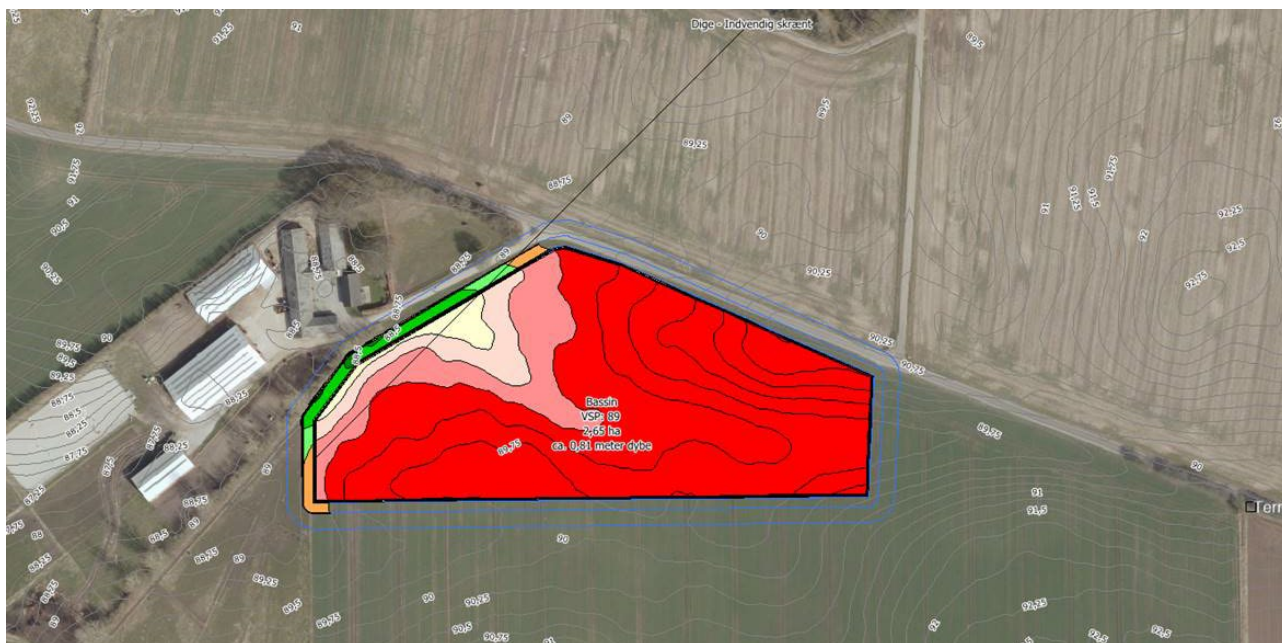
Placering i terræn. Foto Frank Bondgaard

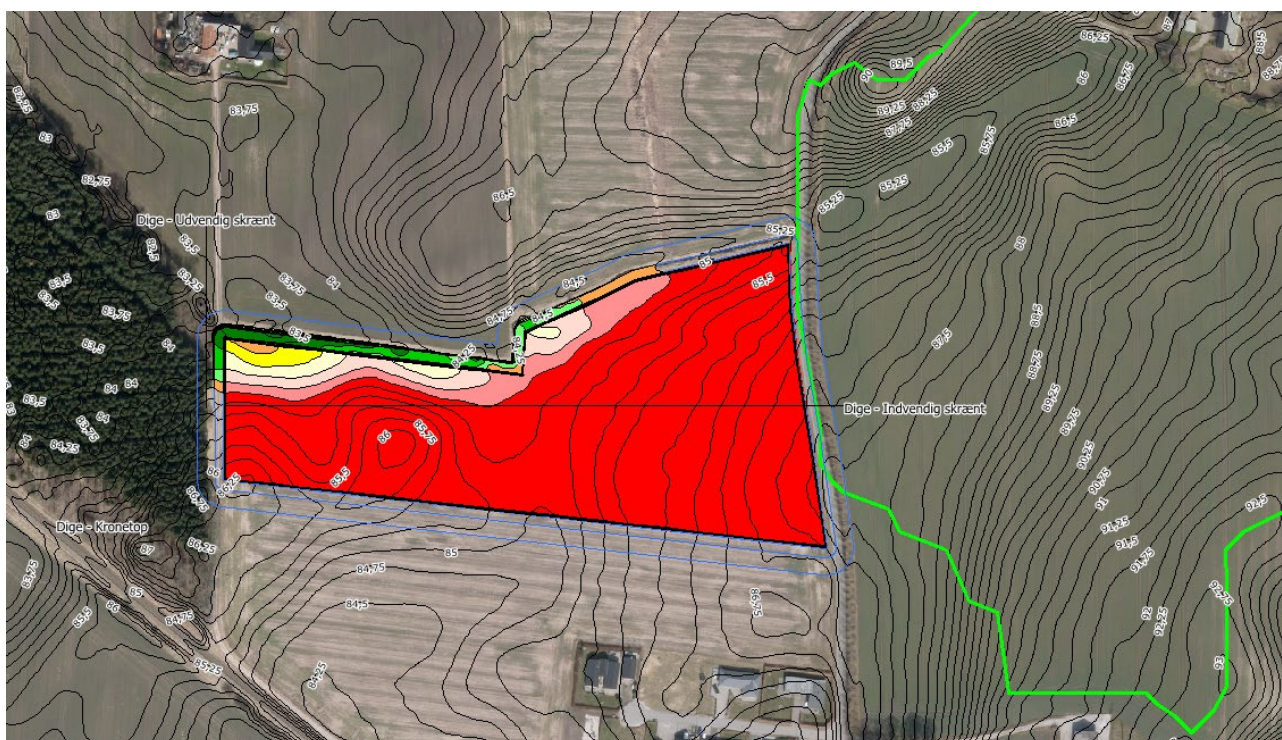
1) Med den østligste placering vil der på grund af drændybden skulle afgraves for meget jord til at projektet er realistisk.

2) Med den midterste placering er der en del fald på terrænet. Det vil være nødvendigt at fritlægge drænløsningen ved den pågældende placering for at kunne vurdere omfanget af gravearbejdet. Umiddelbart virker placeringen fornuftig.

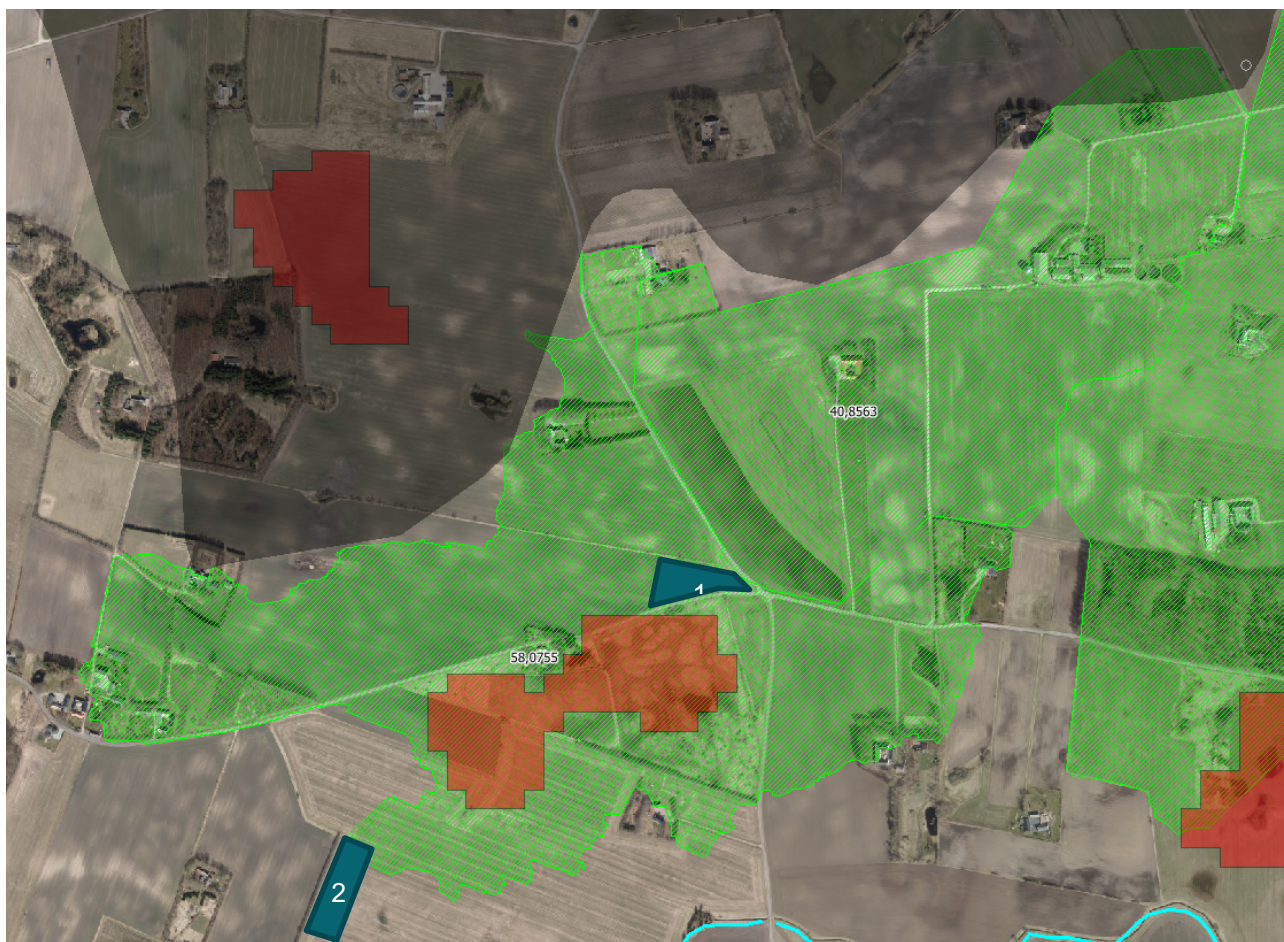

3) Den vestligste placering, der renser den største mængde drænvand, er drænoplanet på næsten 400 ha. Der er dog begrænset fald på drænet ved denne placering, hvorved gravearbejdet afhænger meget af de nøjagtige koter på drænene.

Der har herudover været undersøgt to muligheder for at etablere et minivådområde ved et drænsystem med en placering, der har et opland på enten ca. 40 hektar eller ca. 100 ha.

- 1) Ved den nordligste placering med det mindste opland afvander minivådområdet til et ikke-egnet arealer, der vil skulle frigives af Vejle Kommune til etablering af minivådområder.
- 2) Ved den sydligste placering ligger drænene meget dybt, og der vil skulle afgraves for meget jord.

En lodsejer har udtrykt interesse for at lave et eller to minivådområder med et samlet opland på godt 20 ha. Der vil dog skulle afgraves en del jord og foretages drænomlægning for at etablere dette projekt. Arbejdsomfanget vurderes derfor for højt.

Muligheder for udvikling af Kollektive Opstartsmøder fremadrettet

Efter første møde arbejdede konsulenter fra SEGES således videre med at følge op på landmandsaftalerne, kommunikere med kommunen vedr. andet møde i rækken, samt med at arrangere næste møde. Arbejdet med de enkelte landmænd kan oplagt varetages af en oplandskonsulent. Arbejdet med at facilitere lokal involvering har værdi for landboforeningen og for kommunen, som begge udtrykker på møderne, at de gerne indgår konstruktivt i udvikling af lignende møder fremadrettet. Begge er interesserede i at holde alle parter godt informeret for at fremme samarbejdet nu og i fremtiden for at understøtte den fælles opgave at reducere kvælstofudledning med delt ansvar for henholdsvis mini-vådområder og vådområder m.v.

Da flere interessenter har interesse i de effekter, som denne mødetype har, er der grundlag for at afsøge mulighederne for, at de forskellige interessenter vil gå ind i at finansiere mødet. Oplandskonsulentordningen har allerede nu interesse i at effektivisere oplandskonsulenternes arbejde med at finde de landmænd med de bedste placeringer for mini-vådområder, vådområder og privat skovrejsning.

Vedlagte notat vil danne grundlag for en kort vejledning til kollektive opstartsmøder.

Projektet er gennemført i et tæt samarbejde mellem:

Lodsejerne i Jelling området. Stor tak til deres velvillige indsats i projektet.

LMO

Nis Hjort. Formand for Vejle Fredericia Landboforening

Bent Lune Nielsen. Sekretær for Vejle Fredericia Landboforening

Børge O. Nielsen. Oplandskonsulent LMO

Maria Pilgaard. Rådgiver Natur & Vand LMO

Vejle kommune

Keld Andersen. Afdelingsleder i Landbrug & Vand Teknik & Miljø Vejle Kommune

Bo Levesen. Miljøkonsulent i Landbrug & Vand Teknik & Miljø Vejle Kommune

SEGES

Hovedskribent om lokal involvering: Mads Lægdsgaard Madsen

Hovedskribent om drænvirkemidler: Simon Rosendahl Bjorholm

Projektleder: Flemming Gertz

Arbejdspakkeleder: Frank Bondgaard